

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԿԻՒՐԵՂ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՑ ՊԱՐԱՊՄԱՆՑ ԳՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԵՂԻՆԱԿՆ ՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Ձառէն Ժ-վրդ. Արզումանեան Սիւսմ ամ-
ապարիս մէջ ձեռնարկած է աստուածաբա-
նական յօդուածաւորի մը, յորում կ'ակ-
նարկէ Կիւրեղ Աղեքսանդրացոյ Պարապ-
մանց Գրոց Հայերէն թարգմանութեան հե-
ղինակին ու ժամանակին(1)։ Առաջին հա-
տածին մէջ յօդուածագիրը Պարապմանց
իբր թարգմանիչ կը ներկայացնէ Հրաւիթ
Հիւպատոս = Դաւիթ Անյաղթը(2)։ Երկրորդ
գրութեամբ նա կը քրթագրէ սխալը, բայց
այս անգամ եւս նոր շփոթութեամբ Դաւիթ
Հիւպատոսը կը նոյնացնէ Դաւիթ Բագլանցի
քաղկեդոնիկ փիլիսոփային հետ։

Ո՞վ է Դաւիթ Բագլանցի

Դաւիթ Բագլանցի փիլիսոփայի մասին
առաջին ու կարեւորագոյն տեղեկութիւնը
կը հայթայթէ Սեբիոս Պատմագիր (գլխ.
ԼԳ. = հրտ. Մխ. գլխ. 10Գ.)։—

«Եւ էր անդ այր մի ի Բաղրասան
(= Բաղան) գեղջէ՛ որ էր ուսեալ զար-
ուեստ փիլիսոփայութեան, եւ անուն նորա
Դաւիթ։ Ձեռ հրամայեաց արձակել ի Հայս՝
դի երթեալ ի բաց հատոցէ զհակառակու-
թիւնն։ Եւ ժողովեցան ամենայն եպիսկո-
պոսուք եւ նախարարքն Հայոց ի Դուին առ
քրիստոսաւոր կաթողիկոսն Ներսէս եւ առ
բարեպաշտ զաւրապարն Հայոց Թէոդորոս
Ռշտունեաց տէրն։ Եւ տեսին զհրամանս
եզաւարին, եւ լուան զբանս փիլիսոփա-

յին՝ որ ուսուցանէր զերրորդութիւնն բա-
ժանմամբ ըստ Տումարին Լեւոնի։ Եւ իբրեւ
լուսն՝ ջատին յանձն փոխել զճմարիտ վար-
դապետութիւնն սրբոյն Գրիգորի՝ ըստ
Տումարին Լեւոնի(2)։

Սոյն վկայութիւնը բառացի քաղեալ կը
դառնենք Ստ. Ասողիկ Տարօնեցոյ մօտ։—

«Եւ էր անդ այր մի ի Բաղրասան գա-
ւառէ ի Բաղան գեղջէ՛, որ էր ուսեալ զար-
ուեստ փիլիսոփայութեան, եւ էր անուն
նորա Դաւիթ. զեռ հրամայեաց արձակել ի
Հայս, դի երթեալ ի բաց հատոցէ զհակառա-
կութիւնն եւ արասցէ միաբանութիւնն
եւն(3)։

Հետաքրքրականօրէն Մեսրոպ Թաղիադ-
եանց եւս Դաւիթ Բագլանցի փիլիսոփայն
կասկածանքով զուգակցած է Դաւիթ Հիւ-
պատոսին հետ։—

«ԶԴաւիթ Հիւպատոս ոչ զտի առ աշմ.
զուցէ այս այն Դաւիթ Բագլանցի է, ար-
ժանապէս փիլիսոփայ վերածայնեալ, որ
զթուղթ կոստանդին Կայսեր, նախորդին
Անաստասայ՝ երեք ի Հայս, եւ զտաւ ի Ժո-
ղովն Վաղարշապատայ (= Դըւնայ) յաւուրս
Ներսիսի Շիրողի կաթողիկոսին մերոյ,
յորում իսկ ամի՛ նստաւ Կայսր Անաստաս.

(2) Սեբիոս Եպիսկոպոս, Պատմութիւն ի Հե-
րակն, Ս. Պետերբուրգ, 1879, էջ 119. Թիֆլիս,
1912, էջ 193-94. Սրեւան, 1939, էջ 121։

(3) Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն Տիեզերա-
կա՛, հրատ. Ստ. Մայիսեանց, Ս. Պետերբուրգ,
1885, էջ 91։

(1) Սիւն, 1968, Թ. 1-2, էջ 7։ Սրկրորդ յօդ-
ուածը տես ճոյն ամս, Թ. 3-4, էջ 121-23։

որ ըստ Սամուելի(4) մերոյ՝ ընդ Զեմնի յուզգափառս գրեցաւ»(5) ։

Դաւիթ Հիւպատոսի նոյնացումը Դաւիթ Բագրատի փրկութիւնը հետո՝ անյարի վարկած վրէն է, թէ՛ սամառականացական եւ թէ՛ դաւանաբանական տեսակէտէ ։

1. Դաւիթ Բագրատի քաղկեդոնական մըն էր, որ Բիւզանդացւոյ Կոնստանտ Բ. կայսեր (641-668) հրահանգով Հայաստան եկաւ՝ Լեւոն Պապի Տումարին դաւանութիւնը պաշտպանելու ։ Հայերը սակայն ոչ առին յանձն փոխել զճարիտ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի՝ ըստ Տումարին Լեւոնի ։ Վատառքէն կարելի չէ պնդել, թայտ ամենայն հաւանականութեամբ Դաւիթ Հիւպատոս հոկաքաղեղոնական մըն էր, վստեղի օժանդակեց Ստեփանոս Սիւնեցւոյ՝ Թարգմանեւր Կիւրեղ Աղեքսանդրացւոյ Պարագմանց Գիրքը, որ կը նշկատուի ճիշդագոյն դաւանութեան կարեւոր շատագումարական մը ։

2. Դաւիթ Բագրատի ներկայացաւ Դընայ Ժողովին՝ ըստ 645-648 թթ. միջնորդ Դաւիթ Հիւպատոս 712-717 թթ. հասկաններուն ղեկավարեց Ստ. Սիւնեցւոյ՝ մի քանի գրոց թարգմանութեան մէջ ։ Դաւիթ Ժողովին եւ Սիւնեցւոյ Թարգմանութեանց շրջանին միջեւ կայ մօտաւորապէս 70 տարուան տարբերութիւն մը, եւ հետեւաբար անորմաբանական է անկեղծել որ երկու Դաւիթները լինեն միեւնոյն անձնաւորութիւնը(6) ։

Պարագմանց Գրոց բուն Բարգմանիչը

Դաւիթ Հիւպատոսի եւ Ստեփանոս Սիւնեցւոյ համատեղ ջանքերով 712-717 թթ. Կոստանդնուպոլսոյ մէջ թարգմանուած են հետեւեալ գրքերը(7) ։

(4) Սամուէլ Ֆինյ. Անցի, Հաւաքածիք ի գրոց պատմադրաց, Վաղարշապատ, 1893, էջ 72 ։

(5) Մեսրոպ Թաղաթեանց, Ազգասէջ Գալիլայի, հմր. Ա. Թ. 15 (1845, Նոյեմբ. 22), էջ 117 ։

(6) Հմմտ. Հ. Ամառեան, Հայոց անձնանունների բառարան, Երեւան, Բ (1914), էջ 27-28, Թ. 19՝ Դաւիթ Բագրատի. էջ 29-30, Թ. 31՝ Դաւիթ Հիւպատոս ։

(7) Տես Մեսրոպ Վ. Գ. Գրիգորեան, Ստեփանոս Սիւնեցի, Պէյրուք, 1958, էջ 30-36 ։

1. Գրիգորեան Արիստագրոսի Յաղագս երկնայնոցն քանանայապետութեանց (Թրգ. Կ. Պոլս, 712 թ.) ։

2. Կիւրեղ Աղեքսանդրացի հայրապետի Գիրք Պարագմանց (715 թ.) ։

3. Մեկնութիւն Ղեսիկոնի (Ժամագրեալ Թարգմանութիւն, 715 թ.) ։

4. Նեմեսիոս Եմեսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ (717 թ.) ։

5. Գրիգոր Նիւսացւոյ Յաղագս կազմութեան մարդոյ (717 թ.) ։

Սոյն գրոց յիշատակարաններուն մէջ յատկօրէն կը կրկնուի՝ թէ Թարգմանութիւնները կատարուած են ճիշդ Դաւիթ Հիւպատոսի եւ Թագաթորական սեղանոյ կենսաթիւ (կենար) ։ Եւ ի ձեռն Ստեփանոսի քերթողի, աշակերտի տեսուն Մովսէսի Սիւնեցւոյ կաթողիպոս(8) ։ Նկատի առնելով երկու անձերուն դիրքն ու պաշտօնը, եւ մասնաւոր Ստեփանոսի հետաքրքրութիւնները, ճանապարհորդութիւնքն, կրթութիւնն ու մատենագրական վաստակը, կարելի է խղճի մօտը եղբայրացեւ թէ Դաւիթ Հիւպատոս որպէս յոռաբէն լիւրի գիտակ՝ պաքապէս ղեկավարէ թէ՛ Թարգմանութեանց ։ Հայագիտութեան մէջ ալ արդէն կը տիրապետէ այն տեսակէտը՝ որ Կիւրեղ Պարագմանց Գրոց, Գրիգորեանի եւ այլոց երկասիրութեանց խոն թարգմանիւն է Ստեփանոս արքեպ. Սիւնեցի (շ. 688-735), Հայ եկեղեցւոյ Ը. դարու համալուար իմաստասէր-աստուածաբանը(9) ։ Առ այս կը պիտաւն մատենագրական վկայութիւն մը՝ Ստ. Օրբելեանէ՝

(8) Գրեթէ իր. Յովսէփեանց, Թիւրաթական ձեռագրաց, Ա. Աթիլիան, 1951, յիշատակարանէ քի 18, 19 եւ 20, էջ 53-56. Գրեթէ վրդ. Զարեանայեան, Մատենադարան Հայկական Թարգմանութեանց նախնեաց (Դ-Ժ Գ Գ.), Վեներիկ, 1889, էջ 371, 388 եւ 519 ։

(9) Ստ. Սիւնեցւոյ կեանքին եւ գրութեանց մասին տես Մեսրոպ Վ. Գ. Գրիգորեան, Ստեփանոս Սիւնեցի (Պէյրուք, 1958). Հեղափոխութեան արեւելի Սիւնեցւոյ Արարածոց Մեկնութիւնէն, Հայ վրդ. Ամարեան, Թ. 4-6, ՀՀ տարի (1961), սիւնակ 129-42. Հիւսիս Ստ. Իմաստասէր Սիւնեցւոյ կեանքի եւ գրութեանց մասին, ՀԱ, Թ. 4-6, ՀՀ տարի

«Եւ Ստեփանոսի ծանօթացեալ մեծ հիւպատոսի մի Դաւիթ անուն եւ թագաւորական սեղանոյն կենառի. ե ձեռնառուութեամբ նորին թարգմանէ գգեղեցիկ գիրսն սրբոյն Դիոնիսիոսի. ե. գնէ ինքն դժուարագոյն ե խրթին բանիցն լուծումն բան առ բան» եւն. (10) :

Պարապմանց Գրոց քարգմանութեան քուականը — 715

Պարապմանց թարգմանութիւնը՝ Համաձայն յեղատակարանին, կատարուած է ձիւղապարհորդի երկերիւրորդի քառերորդի չորրորդի ամի արարածոց աշխարհիս՝ ըստ յունարէն թըւոյ, ի չորեքտասաներորդի ընդէքտինին, յերկրորդ ամի թագաւորութեանն Ա(նա)ստասի» եւն. (11) : Մի առ մի քննենք այս վկայութիւնները :

1. Արաքչագործութեան 6224 տարին

Արաքչագործութեան բիւզանդական թրականը մինչեւ Քրիստոսի ծնունդը կը հաշւուի 5508 կամ 5509. Հետեւաբար 6224 թուականը կը համապատասխանէ փրկչական 715 տարուան (6224—5509=715) :

2. Ինդիկտոնի «ԺԳ» տարին

715-ին Ինդիկտոնի թուականը կը դըս-

(1965), սիւնակ 207—220. «Ճշգումներ եւ յանելումք Ստեփանոս Խմստասէր Սիմեցւոյ կննդագրութեան եւ գրութեանց մասին», ՀԱ, Թ. 10—12, 2 տարի (1966), սիւնակ 437—60 :

(10) Ստեփանոս Օրիլեան արքեպս. Սիւնեաց, Պատմութիւն Նահանգին Սիւսական, Թիֆլիս, 1910 (Ղուկասեան Մատնադարձում — Դ), էջ 135 :

(11) Յովսէփեան, Յիշատակարանք Չեւադաց, Ա, Թ. 19 (53—54). Զարբիւնայեան, նոյն անդ, էջ 519 :

Վիեննա

նրւէր 27-րդ շրջանին մէջ, սկսեալ 313 Յունուարէն, $26 \times 15 = 390 + 312 = 702$ թուին փերջին ինդիկտոնը աւարտած լինելով՝ նորը կը սկսէր 703-ին. ուստի 715 թուին 27-րդ ինդիկտոնի 13-րդ տարին էր, այսպէս —

703	— Ա
704	— Բ
705	— Գ
706	— Դ
707	— Ե
708	— Չ
709	— Է
710	— Ը
711	— Թ
712	— Ժ
713	— ԺԱ
714	— ԺԲ
715	— ԺԳ

Այս հաշուարկութեան հիման վրայ՝ կուրելի է եզրակացնել որ Յիշատակարանին մէջ գրչադրական վրիպում կայ եւ թէ ձիւղապարհորդի ինդիկտոնին» վկայութիւնը պիտի սբբադրել իբր ձիւղապարհորդի ինդիկտոնին :

3. Անաստաս Կայսեր գահակալութեան Բ. տարին

Բիւզանդիոնի Անաստաս Կայսրը իշխած է 713—715 թթ. : Անաստասի Բ. տարին տառացիօրէն կը համապատասխանէ 714 տարուան. Հետեւապէս կամ ձեռք պիտի սբբադրել իբր «ԺԳ» եւ կամ հաշիւը պիտի ըմբռնել իբր 713/714(Ա) — 714/715(Բ), քանի նախորդ Փիլիպպիկոս Կայսրը զահէն արձակուելով կուրացուեցաւ 3 Յունիսի 713 թուին :

ԴՐ. ՄԵՍՐՈՊ Ե-Վ. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ